

Hoofdstuk 7

Graanprijzen uit de gasthuisrekeningen

Het graanprijsniveau in verschillende bronnen

De magistraat van Groningen oefende toezicht uit op de voogden van de gasthuizen in de stad door het controleren van de jaarrekeningen. Daarin moesten alle aankopen van voedingsmiddelen worden opgetekend. De oudste jaarrekeningen die bewaard zijn gebleven dateren van 1628 en er zijn niet veel rekeningen verloren gegaan. In deze rekeningen staan dikwijls prijzen van granen en peulvruchten genoteerd die niet voorkomen in andere bronnen.

De efracaties van de schuldmudden en de graanprijzen van de broodzetting zijn op het prijsniveau van de korenbeurs afgestemd. Maar is dat ook het geval met de prijzen van granen en peulvruchten in de rekeningen van de gasthuizen? Verderop zullen wij zien dat de prijzen van boter uit de gasthuizen vaak wat hoger waren dan die in de boterhal. Bij de granen en peulvruchten was dit niet het geval. Deze producten mochten in de stad alleen maar op de korenmarkt verkocht worden opdat alle consumenten een gelijke prijs zouden kunnen bedingen. De gasthuizen hadden hun eigen bakkerijen en hun eigen brouwerijen. Zij verkeerden daardoor in dezelfde positie als de andere bakkers en brouwers in de stad; allen moesten bevoorraad worden via de korenmarkt en betaalden daardoor ook dezelfde prijzen. Dit blijkt uit de prijzen van grauwe erwten en paardebonen uit de periode 1787-1806. In de rekeningen van de gasthuizen was het prijsniveau van deze producten dan ook slechts respectievelijk 1,7 % en 2,5 % lager dan op de korenbeurs.

De prijzen van granen en peulvruchten uit de rekeningen van de gasthuizen zijn derhalve geschikt om die uit de broodzettingen en de schuldmolttaxaties te completeren omdat zij op hetzelfde niveau liggen. Dit blijkt uit de volgende verhoudingsgetallen waarbij de roggeprijzen uit de broodzetting en de prijzen van het gerstenschuldmolt op 100 zijn gesteld. De roggeprijzen uit de gasthuizen wijken hier doorgaans maar heel weinig van af. Bij de prijzen van gerst is dit evenmin het geval.

Periode	Rogge	Periode	Gerst
1640-1648	101,1	1635-1639	104,5
1649-1658	99,1	1642-1652	100,5
1659-1668	96,8	1653-1662	100,7
1669-1678	101,2	1684-1704	101,5
1689-1708	94,8	1705-1722	94,8
1709-1727	97,2	1758-1766	91,5
1728-1746	104,3	1767-1776	100,8
1747-1766	98,3	1777-1786	94,4
1767-1786	101,3	1787-1798	98,8
1787-1806	101,2		

Bij deze cijfers ontbreken die van sommige periodes: bij rogge die van 1679-1688 en bij gerst die van 1663-1683 en 1723-1757. Het was niet mogelijk deze op verantwoorde wijze te berekenen omdat de rekeningen van de gasthuizen in die periodes te weinig representatieve prijzen bevatten; het toeval zou dan een te grote rol spelen.

Kalenderjaargemiddelden

De prijzen uit de rekeningen van de gasthuizen zouden perfect materiaal vormen indien er op deze rekeningen zelf niets was aan te merken. Dit was aanvankelijk ook het geval. Kort na 1628 was het nog gebruikelijk in deze rekeningen precies te specificeren, wat er was gekocht en van wie, wat het beroep was van de leverancier en waar hij woonde, wat de prijs was van de geleverde producten en hoeveel er werd aangeschaft en tevens de datum waarop dat gebeurde. De precisie waarmee alles werd genoteerd bleef gehandhaafd maar na verloop van tijd nam de uitvoerigheid sterk af. Tenslotte werd volstaan met het optekenen van de leverancier en het totale bedrag dat aan hem was uitbetaald. Zulke afgeslankte notities zijn onbruikbaar voor het samenstellen van kolommen met prijzen omdat dan onduidelijk is wanneer iets is aangekocht, om welk product het gaat en wat de prijs per stuk is. Het aantal gasthuizen was echter groot en elk gasthuis moest ieder jaar een rekening opmaken. Daardoor is het aantal rekeningen ook groot en de kans dat men in een van deze rekeningen de prijs van een of ander artikel in een bepaald jaar toch nog hier of daar vindt lang niet denkbeeldig. De precieze datum ontbreekt gewoonlijk zodat er niet meer is te bepalen dan een ongewogen kalenderjaargemiddelde van de gevonden prijzen. Op deze wijze konden er toch nog lijsten met kalenderjaargemiddelden worden opgesteld voor tarwe (1630-1855), gele erwten

(1630-1736), groene erwten (1714-1815), grauwe erwten (1630-1815) en bonen (1630-1813). Alleen uit de rekeningen van het Zeilsgasthuis kon een serie novemberprijzen van grauwe erwten (1687-1808) worden samengesteld. Verder moest ik mij beperken tot de bovengenoemde kalenderjaargemiddelden. Die zijn echter wel iets minder waardevol dan oogstjaargemiddelden of decemberprijzen. Toch geven zij een redelijk overzicht van de prijsontwikkeling van deze artikelen op lange termijn. Daar ik mij bij het publiceren van prijzen uit de rekeningen van de gasthuizen in hoofdzaak moest beperken tot kalenderjaargemiddelden, heb ik uit deze bronnen voor niet meer producten prijsreeksen verzameld dan strikt noodzakelijk was. Alleen wanneer het niet mogelijk was prijzen van sommige soorten granen en peulvruchten uit de Groninger couranten of uit de resolutieboeken van de magistraat te verzamelen ben ik ertoe overgegaan om dit materiaal te completeren met kalenderjaargemiddelden uit de rekeningen van de gasthuizen.

Maar in de periode 1627-1640 werd zoals gezegd nog steeds wel de datum van de transacties in de gasthuisrekeningen genoteerd. Zodoende was het mogelijk om voor rogge een serie maandprijzen uit die tijd samen te stellen volgens de methode van Meuvret. Om deze serie vrij van hiaten te krijgen werden niet alleen de rekeningen van de gasthuizen maar ook die van de weeshuizen en van de diaconie van de Gereformeerde gemeente geraadpleegd. Deze serie maandprijzen over de periode 1627-1640 gaat in deze publicatie aan de serie maandprijzen van de rogge uit de broodzetting (1640-1853) vooraf.

Andere producten waren niet onderworpen aan de strenge reglementen waaraan de graanhandel moest voldoen. Het betreft dan de bevoorrading met boter, vee, gevogelte, eieren, aardappelen en hop. De gasthuisrekeningen boden ook de mogelijkheid prijslijsten samen te stellen voor deze artikelen. Deze zaken zullen in de volgende hoofdstukken ter sprake komen. De rekeningen van de gasthuizen vormen de enige bron voor de prijzen van runderen en varkens in de zeventiende en achttiende eeuw. In het hoofdstuk gewijd aan de veeprijzen zal er speciale aandacht worden besteed aan de Groninger gasthuizen en hun jaarrekeningen.

Verduidelijking door grafieken

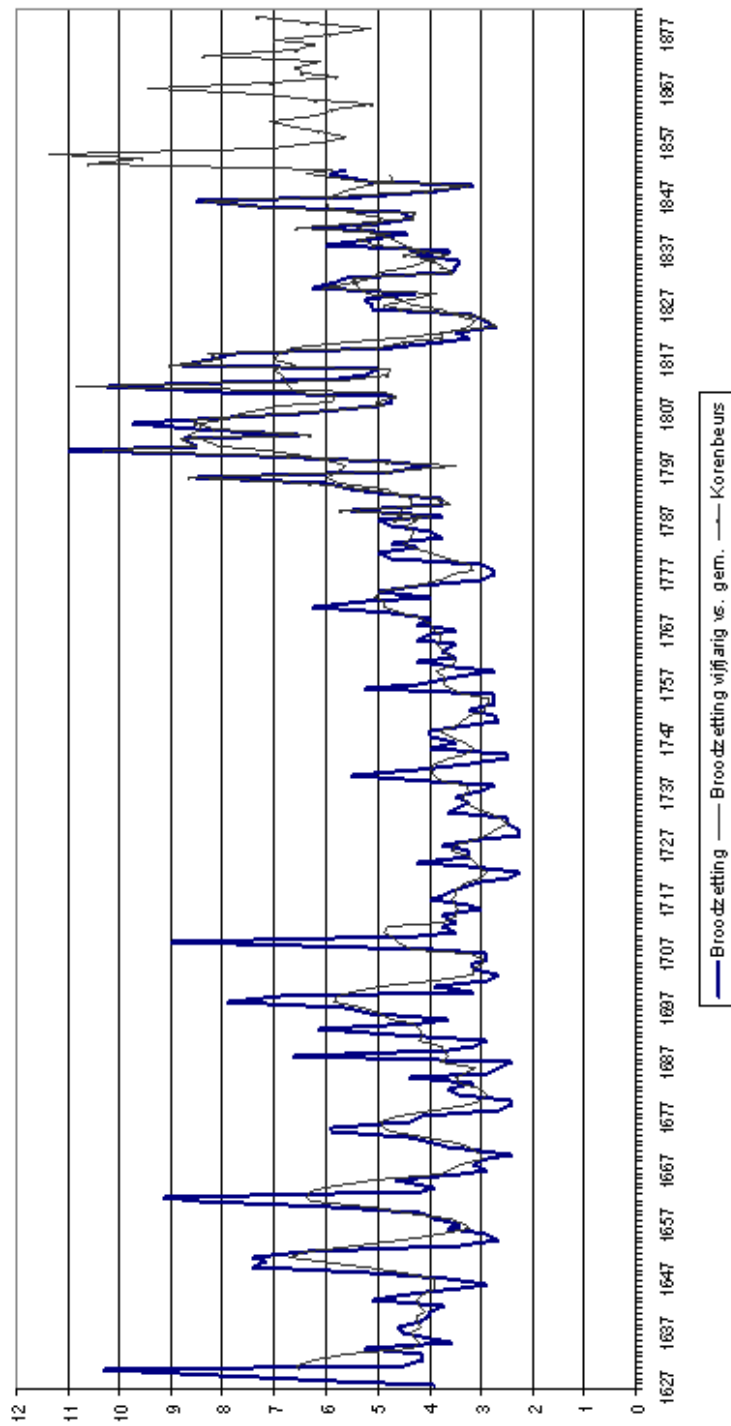
Omdat de prijzen van granen, peulvruchten en zaden uit de diverse bronnen allemaal op het prijsniveau van de korenbeurs zijn afgestemd is er geen bezwaar tegen de verschillende prijsreeksen aan elkaar te koppelen. De ontwikkeling van de prijzen van deze producten op lange termijn kon daardoor prachtig in beeld worden gebracht (*fig. 5* tot en met *fig. 12*).

Figuur 5 geeft weer dat de roggeprijzen van jaar tot jaar erg schommelden en tevens hoe de verhouding was tussen de gewone jaarprijzen en de jaarlijks voortschrijdende vijfjarengemiddelden die de ontwikkeling op de wat langere

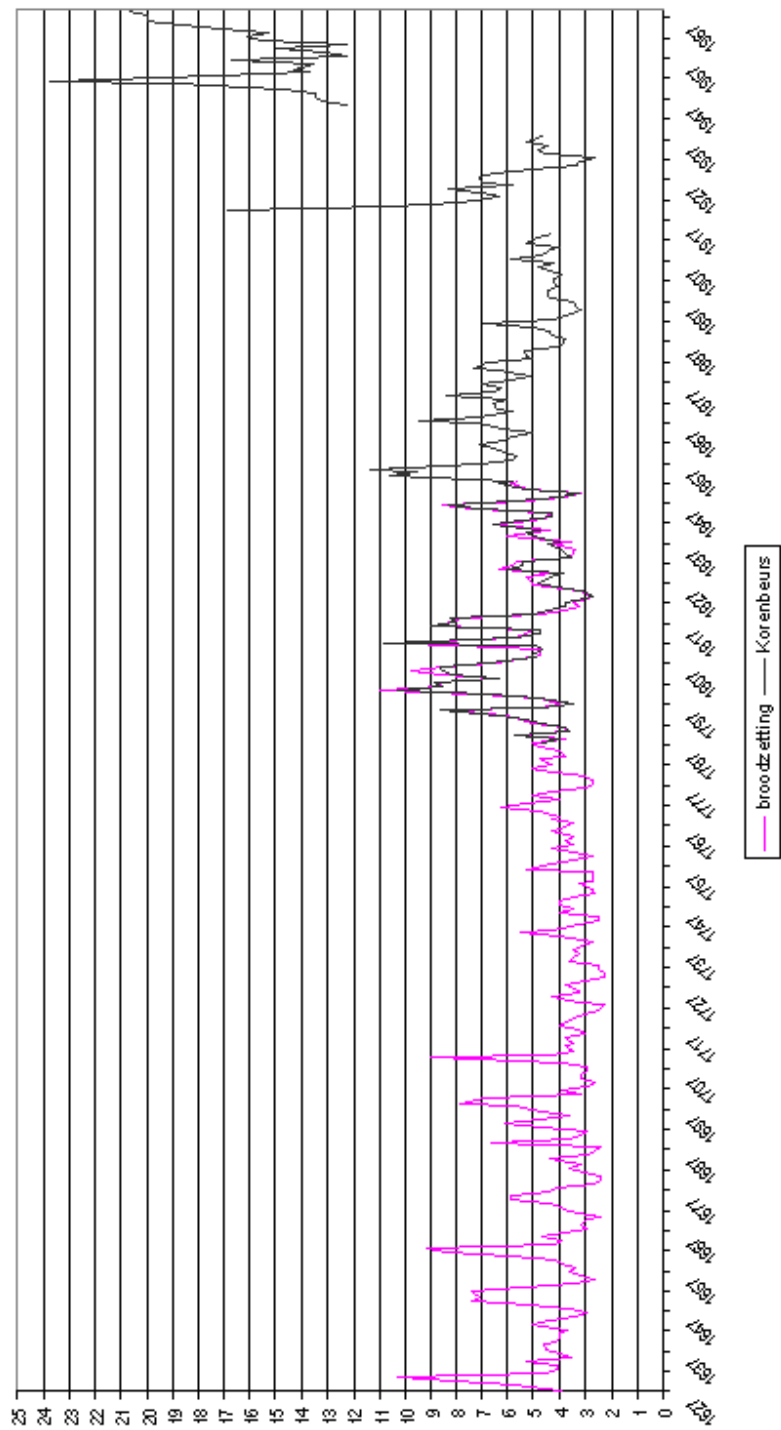
termijn aangeven. *Figuur 6* toont de ontwikkeling van de roggeprijzen op langere termijn en geeft tevens de verhouding weer tussen de roggeprijzen van de broodzetting en die van de korenbeurs als zij elkaar overlappen; dit was het geval in de periode 1787-1852. Duidelijk blijkt dat de roggeprijzen uit de broodzetting gebaseerd zijn op die van de korenbeurs. *Figuur 7* geeft de verhouding weer tussen de gerstprijzen van de korenbeurs en die van de schuldmudden. De "taxaties van het schuldmolt" waren min of meer gebaseerd op het prijsniveau van de markt. Bij de broodzetting komt de prijs van de korenbeurs veel nauwkeuriger naar voren. De prijs van gerst op de korenbeurs was in de periode 1787-1806 doorgaans hoger dan die van gerstenschuldmolt. Het is mogelijk dat de hoge prijs op de korenbeurs werd veroorzaakt door de verkoop van de duurere knobbe gerst. Want *fig. 8* toont aan dat de prijs van de schuldhaver veel beter was afgestemd op de prijs van haver aan de korenbeurs. Uit de afgebeelde tarweprijzen blijkt echter dat de gasthuizen iets meer voor de tarwe betaalden dan men op grond van het prijsniveau op de korenbeurs zou verwachten. In de gasthuizen werd echter baktarwe aangekocht en op de korenbeurs werd veel Groningse tarwe aangevoerd, die minder voor het bakken geschikt was en die daarom ook goedkoper was.

Uit de *figuren 9, 10 en 11* kan worden geconcludeerd dat het prijsniveau van peulvruchten in de rekeningen van de gasthuizen ongeveer overeenkwam met dat op de korenbeurs. *Figuur 12* laat zien dat de prijs van koolzaad praktisch gelijk was aan die van raapzaad. De Groninger couranten drukten in de periode 1823-1835 geen prijzen van zaden op de korenbeurs af. Het dinsdagmarktboek bevat evenmin prijzen van koolzaad maar die van raapzaad werden wel ingevuld (1825-1844 en 1849-1855). Koolzaad en raapzaad waren beide oliezaden en het blijkt dat de prijs van deze producten ook steeds op hetzelfde niveau lag. De hiaten in de prijsreeks van het koolzaad kunnen daarom zonder bezwaar met raapzaadprijzen worden opgevuld.

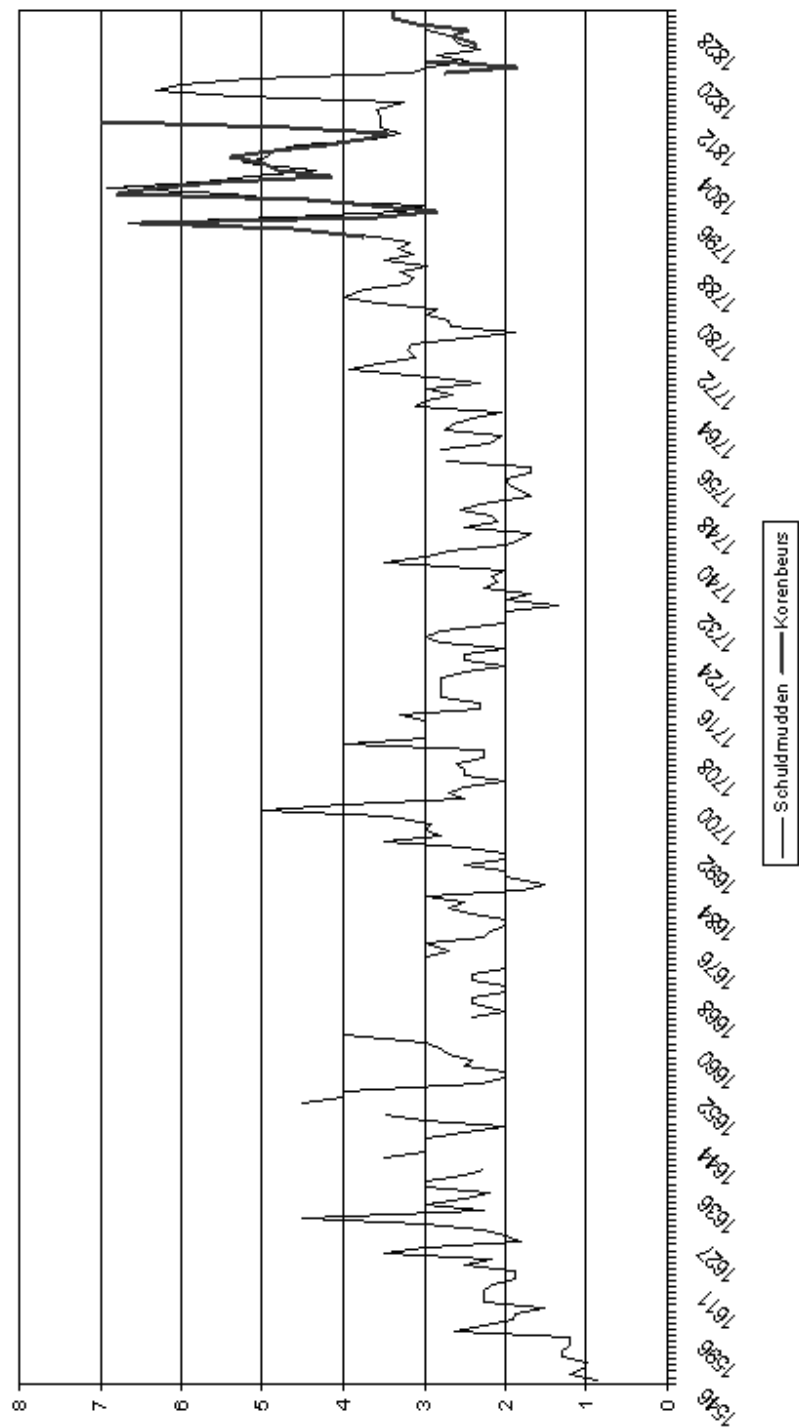
Figuur 5: Prijzen rogge in guldens per mud per jaar en vijfjarig voortschrijdend gemiddelde (1627-1880)

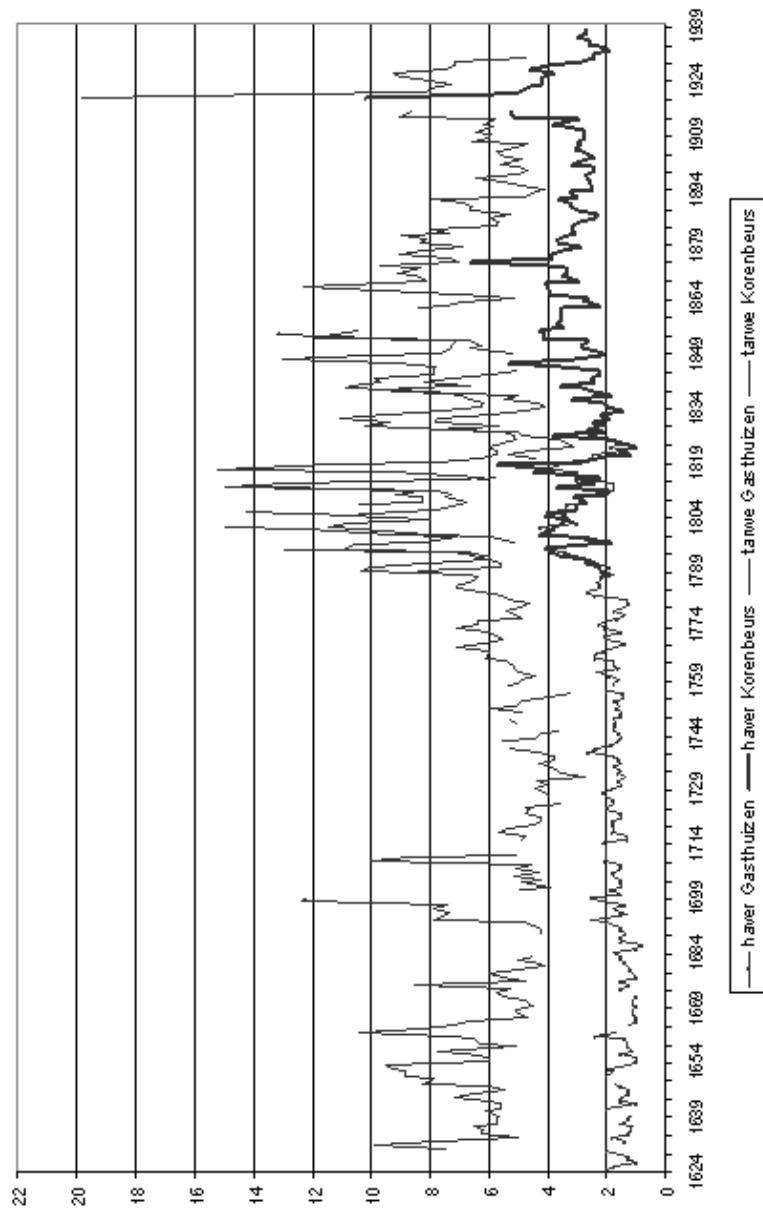
Figuur 6: Prijzen rogge in guldens per mud (1627-1968)

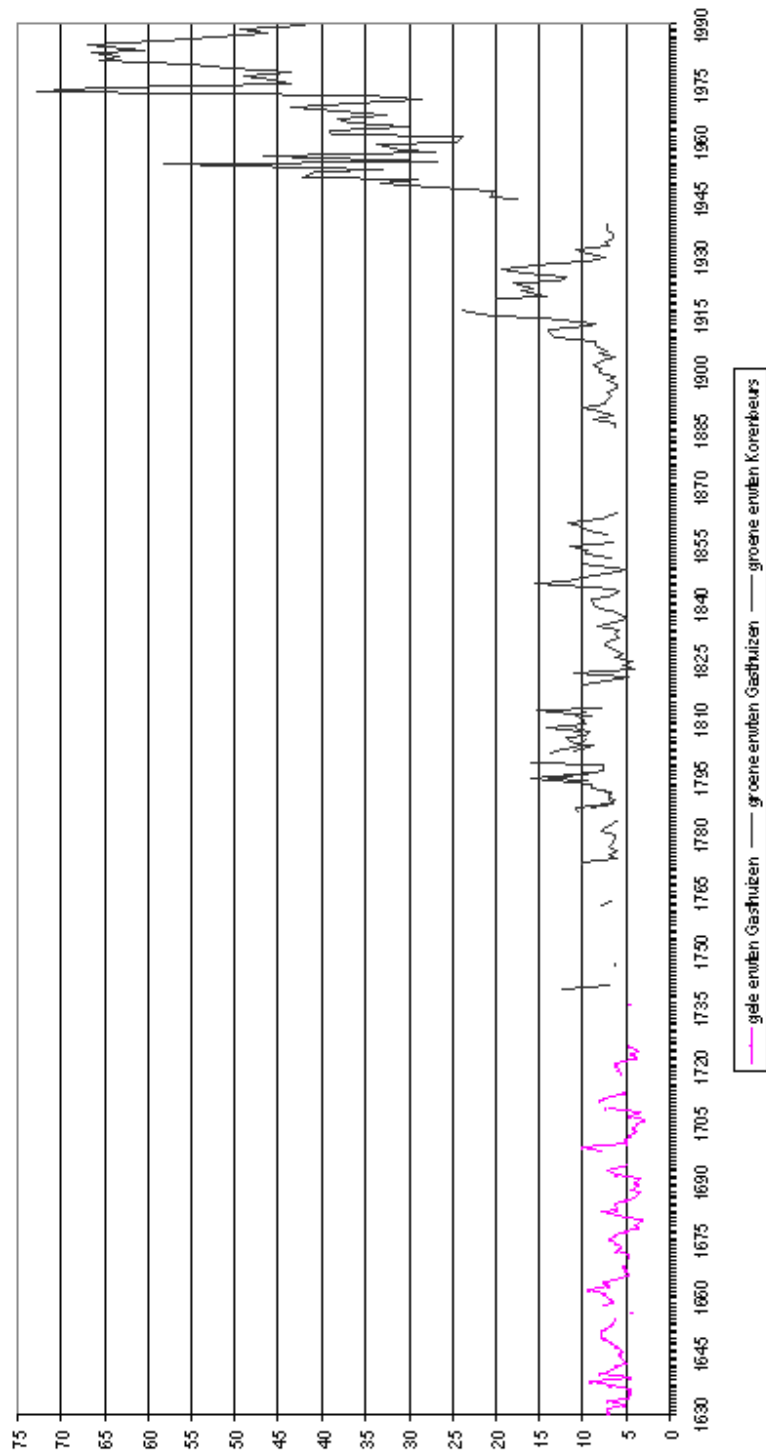
Figuur 7: Prijzen gerst in guldens per mud (1546-1830)

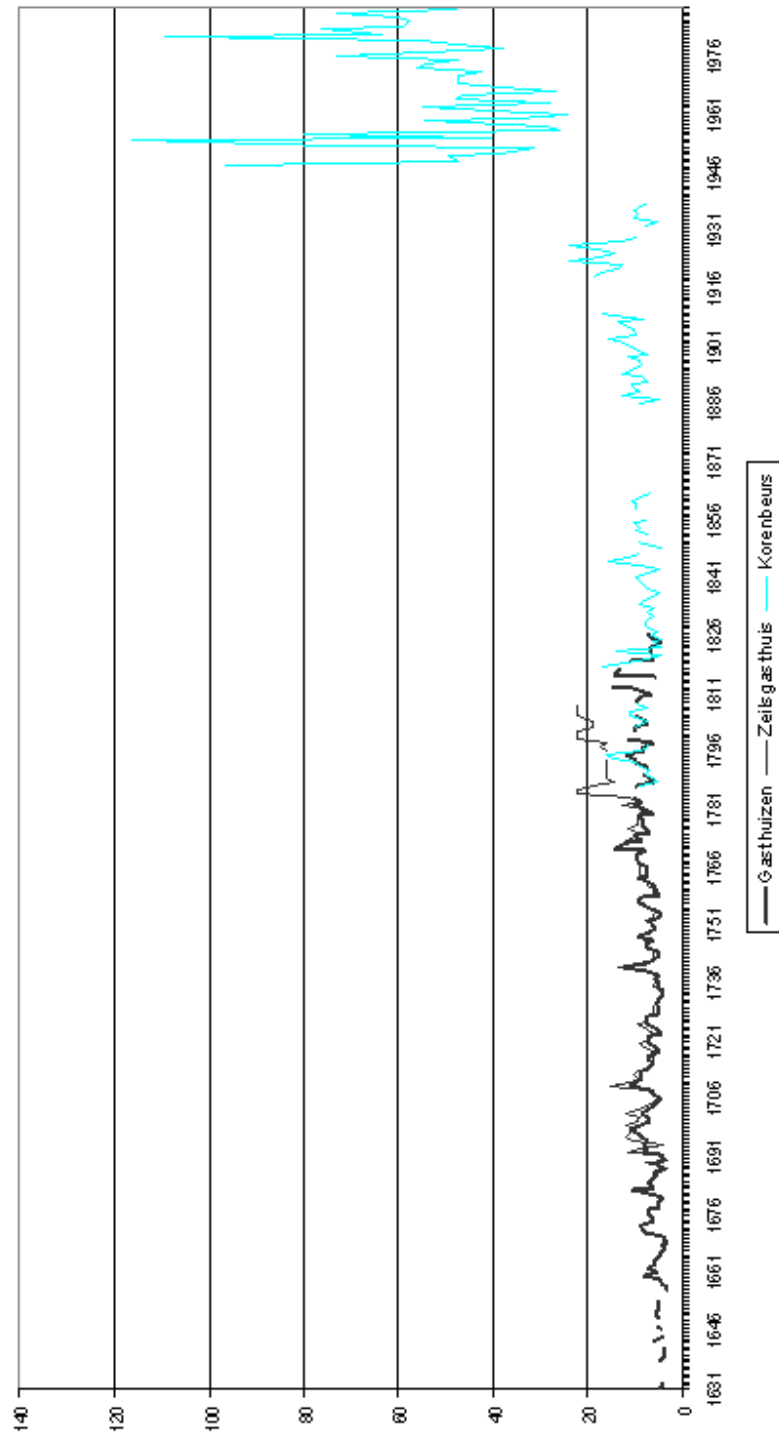
Figuur 8: Prijzen tarwe en haver in guldens per mud (1624-1939)

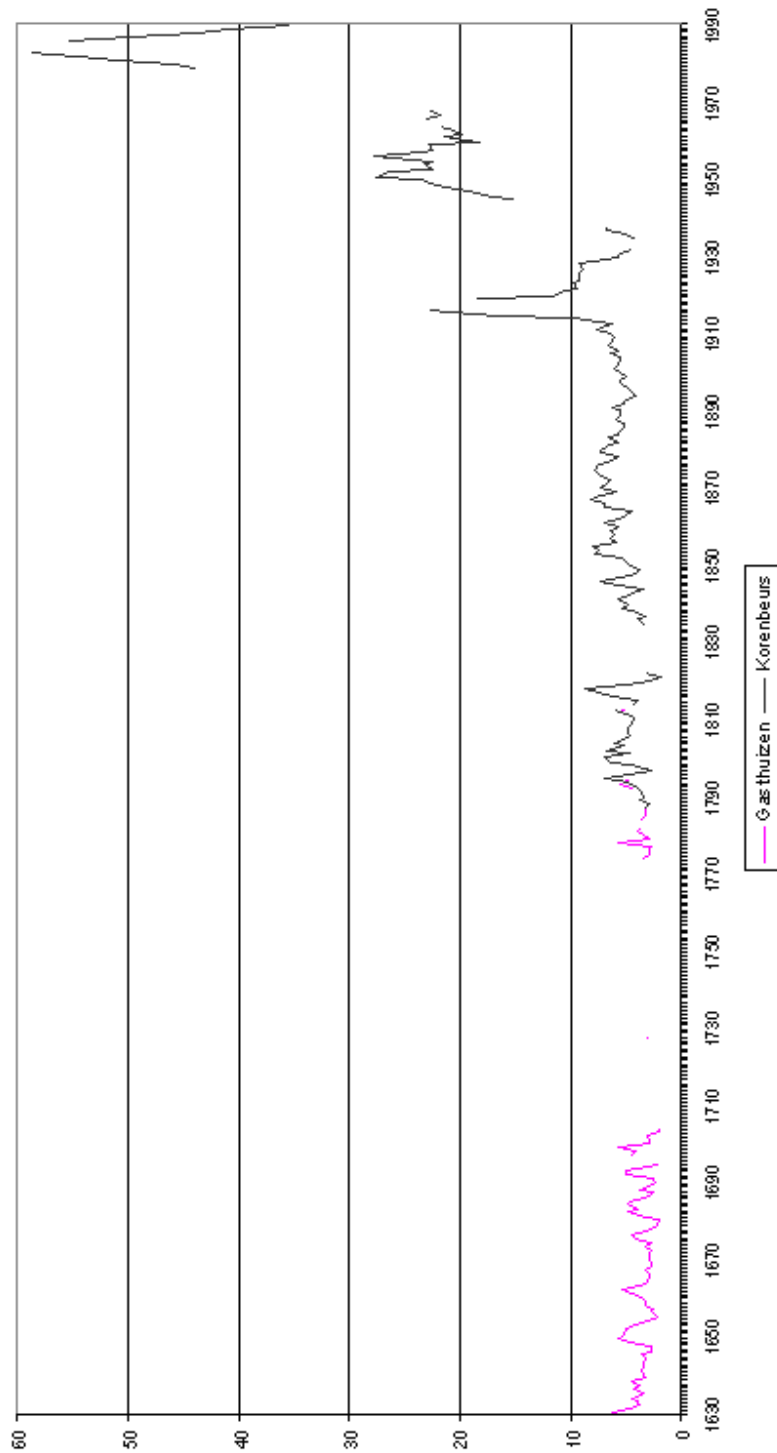
Figuur 9: Prijzen gele en groene erwten in guldens per mud (1630-1990)

Figuur 10: Prijzen grauwe erwten in guldens per mud (1631-1988)

Figuur 11: Prijzen (paarde)bonen in guldens per mud (1630-1990)

Figuur 12: Prijzen kool- en raapzaad in guldens per mud (1787-1990)

